Erzincan İli Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları*

Öğr. Gör. Nurten Özkara

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4847-7831>Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Kemaliye Hacı Ali Akın MeslekYüksekokulu, El Sanatları
Bölümü, Erzincan – TÜRKİYE

Doç. Dr. Naile Rengin Oyman

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6379-4755>Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta –
TÜRKİYE**Makale Geçmişi**

Geliş: 27.10.2021

Kabul: 20.12.2021

On-line Yayın: 31.12.2021

Anahtar KelimelerErzincan
Kemaliye
Apçağa Köyü
Halı
Yer Yayı**Araştırma Makalesi**

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53982>**Öz**

Kaybolmaya yüz tutmuş ulusal kültürümüzü yansıtan el sanatlarımız içinde yer alan el halısı dokumaları günümüzde teknolojinin etkisi ile önemini kaybetmeye başlamıştır. Anadolu’nun birçok yöresinde dokunan halı, köylünün geçim kaynağı olmuş aynı zamanda kendi ihtiyaçlarını karşılamak için dokunmuştur. Dokunan halılar gerek sağlam oluşları gerek teknik, desen ve renklerinin canlılığı ile dikkat çekmektedir.

El halısı dokumacılığının yapıldığı önemli merkezlerden biri de Kemaliye ilçesi ve Apçağa köyüdür. Yörede dokunan halılarda çoğunlukla köşe göbek denilen ¼ desen rapor, bitkisel ve geometrik kompozisyonlar yer almıştır. Yöre halıları çiçekli, döner çiçekli (raporlu), kerpeten modeli, kedibastı ve Hüseyin Efendi gibi yöresel isimlerle adlandırılmaktadır. Apçağa köyünde ahşap germe tezgâhlar kullanılmış olup yörede ip eğirmek için kullanılan alete eğik ya da hijman ismi verilmiştir. Kullanılan malzeme olarak el eğirmesi yün ip, pamuk ip olan halılar İran düğümü (Sine) ve Gördes düğüm tekniği ile dokunmuştur.

Bu araştırma, kaynak kişi ve halı dokumacılarının verdiği bilgiler doğrultusunda Kemaliye Apçağa köyünde dokunmuş yer yaygısı, sedir örtüsü, duvar halısı, seccade olarak kullanılan dokumaların; renk, motif, teknik ve kompozisyon özellikleri yönünden tanıtılması amacıyla yapılmış ve literatüre kazandırılması hedeflenmiştir. 2021 yılının Nisan ayında toplanan veriler, köy halkının, kaynak kişi ve halı dokuyucularının verdiği bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Kaynak kişiler ile yapılan sözlü görüşmelerden alınan bilgiler ve veriler ışığında teknik ve desen özellikleri belirlenmiş, desenlerin bilgisayar ortamında çizimleri yapılmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Özkara, N. ve Oyman, N. R. (2021). Erzincan İli Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(87): 221-242.

*Erzincan Province Kemaliye District Apçağa Village Carpets**

Lect. Nurten Özkara

Erzincan Binali Yildirim University, Kemaliye Haji Ali Akin Vocational School, Department of
Handicrafts, Erzincan – TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Naile Rengin Oyman

Suleyman Demirel University, Faculty of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts, Isparta –
TURKEY

Article History

Submitted: 27.10.2021

Accepted: 20.12.2021

Published Online: 31.12.2021

Keywords

Erzincan

Kemaliye

Apçağa Village

Carpet

Floor Mat

Abstract

Carpet weavings which is among our handicrafts that represents our almost extinct national culture, have started to lose its importance due to the effect of technology. Carpet which is woven in several regions of Anatolia, has become livelihood of villagers as well as woven to meet their own needs. The woven carpets draw attention both on being sturdy and the technic, design and vitality of colours. One of the important centers of carpet weaving is Kemaliye country and Apçağa village. ¼ reported design which is called corner core, botanical and geometrical compositions have usually taken place in the carpets woven in the region. The carpets are named as regional names such as flowery, rotating flowery (reported), pincers model, kedibastı and Hüseyin Efendi in the region. Wooden taunting benches have been used in Apçağa village and the device used to spin rope is called Eğik or Hijman. As of the material used is hand spun woolen and the carpets which are cotton are woven using Iranian knot (Sine) and Gördes knot. In this research, in accordance with the information given by source person and carpet weavers, has been conducted in order to introduce weavings in terms of color, pattern, technical and compositional features; that are used as ground rug, couch cover, tapestry, prayer rug which are woven in Kemaliye Apçağa village and is aimed to bring in to the literature. Datas collected on April of 2021, has been prepared in accordance with the information given by villagers, source person and carpet weavers. Their technical and designing features have been determined and drawn on computer in the light of information and datas received through oral interviews that are conducted with source persons.

Research Article

* Statements of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors": No conflicts of interest were reported for this article. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.53982>

GİRİŞ

Doğu Anadolu'nun yukarı Fırat bölümünde yer alan Erzincan'ın Kemaliye (Eğin) ilçesi, doğuda Tunceli'nin Ovacık, güneyde Malatya'nın Arapgir, Elazığ'ın Ağın, Tunceli'nin Çemişgezek ve batıda Sivas'ın Divriği, Kuzeyde Erzincan'ın İliç ilçesi ile komşudur (Kemaliye Kaymakamlığı, 1996: 71).

Yerleşim yeri olarak küçük bir alana sahip olan Kemaliye ilçesinin ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. İlçenin tarihsel gelişimini Osmanlı Dönemi öncesi ve günümüze kadar olan dönem olarak ele almak gerekir. Çok eski bir geçmişe sahip ilçenin tarihi, kaynaklara göre M.Ö. II. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bölgede Asurlar, Grek-Pers egemenliği, daha sonra da Roma-Bizans sınırları içinde kaldığı ve 7. Yüzyılda Arap egemenliğine girdiği bilinmektedir (Kemaliye Apçağa Köyü Güzelleştirme ve Kalkındırma Derneği, 2014: 10). İlçe toprakları önce Anadolu Selçuklularının, İlhanlı devletinin ve daha sonra Akkoyunluların egemenliğine girmiştir. 1423-1421 yılları arasında da Osmanlı topraklarına katılmıştır (Atabeyli Çağlık, 2014: 17).

Türkiye'nin doğusunda Munzur Dağları arasında saklı küçük bir yerleşim yeri olan Kemaliye'nin Osmanlı Devleti dönemindeki ismi Eğin'dir (Öztürk, 2010: 6).

Kemaliye'de halı dokumacılığı 1887 yıllarında İran'dan gelen ve Kemaliye'ye yerleşen göçmenlerin öncülük ettiği ve halkın benimsediği el halıcılığı Eğin ve köylerinde bir geçim kaynağı olmuştur. Halının Kemaliye'ye girmesini ve gelişmesini sağlayan bir diğer kişi ise Bağdat Kadılığından Isparta'ya atanan Bekir Efendi'nin eşi halı dokumacılığını Isparta'da öğrenmiş ve Eğin'e döndüğünde öğrendiği halı dokumacılığını yöre halkına öğretmiştir. Daha sonra Kemaliye ve köylerinde tezgâhlar kurulmuş, halı için gerekli yünler boyanmış ve dokunan halılar yöre halkının yurt dışında bulunan akrabalarına gönderilmeye başlanmıştır.

Halkın halının ticari önemini anlamasının sonucunda Kemaliye'de halı şirketi kurulmuştur. Halı şirketinde küçük hisseler ile ortak olan halk daha sonra kendi tezgâhlarına sahip olunca halı şirketi de işlevselliğini kaybetmiştir. Yöre halkı, köy ve mahallelerde tezgâhlar kurmuş ve kendilerine bir baş bularak dokumacılığa devam etmiştir. Evlere kurulmuş olan tezgâhlara destek azalınca Eğin ve köylerinde halıcılık unutulmaya yüz tutmuştur (Kemaliye Kaymakamlığı, 1996: 90).

Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı, 800 yıllık bir geçmişe sahip, yaklaşık 5,5 km uzaklıkta olan Apçağa köyünde de el halısı dokumacılığı yapılmış ve halılar yer yaygısı, sedir örtüsü, yolluk, duvar halısı olarak kullanılmıştır. Daha önceleri hayvancılığın olması ve ilçenin ipek yolu güzergâhının da olması nedeni ile burada da halı dokumacılığı yapıldığı bilinmektedir.

Günümüzde teknoloji, bilim, sanayi ve iletişim alanlarındaki hızlı değişim ve gelişmeler sonucunda kültürün tespit edilmesi, gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarımı ve bu kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması daha da önem kazanırken, gittikçe de zor bir durum hâline gelmiştir (Öz ve Koyuncu Okca, 2018: 231). Apçağa köyünde günümüzde el sanatlarının yaşatılması bakımından usta öğreticiler tarafından açılan eğitim kurslarında dokumacılık dönem değişmekle birlikte halk tarafından talepte bulunulmakta ve devam etmektedir. Apçağa köyünde taban halısı, yolluk, seccade, sedir örtüsü ve duvar halısı örneklerine rastlanmıştır. Araştırmaya konu olan halılar yöreye özgü desen ve renk özellikleri ile dikkat çekmektedir. Tespit edilen el halılarının köylü kadınlar ve erkekler tarafından dokunduğu belirlenmiştir.

1. Materyal ve Yöntem

Apçağa köyünde yapılan araştırma tarama yönteminde bir alan çalışmasıdır. Kemaliye'ye bağlı Apçağa köyünde Nisan 2021 tarihinde yapılan araştırmada 12 adet el halısı tespit edilmiş olup 3 adeti benzerlik gösterdiğinden 9 adeti ele alınmış ve incelenmiştir. Ayrıca sözlü görüşmeler yapıp halıların teknik malzeme ve desen özellikleri kaynak kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda eser incelemeleri yapılmıştır.

Araştırmanın materyalleri dijital fotoğraf makinası, yüksek konfigürasyonlu bilgisayar, lup, L

cetvelidir.

2. Halıların Teknik ve Malzeme Özellikleri

Yörede tespit edilen el halıları genellikle büyük boyutlu dokumalardır. Bazen büyük dokumalardan arta kalan çözgüyü değerlendirmek için üstüne küçük boyutlu yolluk dokumalarda yapılmıştır. Halıların eni 80-200 cm, boyu ise 100-260 cm aralığındadır. Halıların büyük bir kısmı İran (Sine) düğümü ile dokunmuş, kalitesi daha düşük olan kaba halılar ise Türk düğüm (Gördes) tekniği ile dokunmuştur. Halıların dokuma sıklığı 10 cm² de 40-44 x 44-48 düğüm sayısı arasında değişmektedir. Halıların kalitesi için sadece düğüm sıklığına değil, kullanılan malzeme, boya renk haslığı, özgünlük, orijinallik gibi kriterlere de bakmakta yarar vardır (Elver ve Soysaldı, 2021:77). Halının kalitesi, aynı zamanda kaliteli malzemelere ve dokuyucunun dokumadaki ustalığına bağlıdır. Halı dokumacılığında yün, pamuk, tiftik ve ipek iplikler kullanılmaktadır (Yıldırım ve Gürcüm, 2020:1748) Yörede ilmek için kullanılan yün ilme ipi 2,5 Nm, çözgü 20/13 ve atkı 20/15 Ne pamuk ipliği kullanılmıştır.

Erzincan ve çevresinde dokuma malzemesi olarak yün kullanılmış ve boyalar ilk zamanlar doğal malzemelerden ve bitkilerden elde edilmiştir. Günümüzde ise doğal boyalar ve sentetik boyalar bir arada kullanılmaktadır (Deniz, 2000: 99).

Dokuma da kullandıkları yün ipliklerin bükümünün yapıldığı alete “eğik” ya da “hijman” tabirinin kullanıldığı ifade edilmiştir (S. Olgunöz ve A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Halıların hav yüksekliği ortalama 8 mm. dir. Tespit edilen halıların renk özelliklerine bakıldığında zeminde çoğunlukla yünün doğal rengi olan krem renginin yanısıra kırmızı ve bordo renkleri kullanılmıştır.

Bordürlerde (kalın su) lacivert, mavi, yeşil, krem renkleri kullanılmıştır. Bezemelerde ise krem, yeşil, sarı, pembe kırmızı renklerin kullanıldığı görülmektedir. Yörede dokumalar ahşap tezgâhlarda yapılmakta ve çözgüler tezgâh üzerinde germe usulü ile çözülmemektedir. Halı dokumada kullanılan tezgâh üzerindeki varan gelen aracının yöredeki ismi “dara” dır (A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021).

3. Halıların Desen Özellikleri

Doğu Anadolu Bölgesi halılarında göller ya basit sıralar halinde, tek eksen de veya kaydırılmış eksen de yer almıştır (Öz ve Aksoy, 2018: 199). Yaşadığımız mekânlara serdiğimiz el dokuması yaygılar ve dokumaların üzerindeki desenler halk kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtan birer belge durumundadır. Her bölgenin kendine özgü desen, kompozisyon, özelliği bulunmaktadır. Teknolojiye bağlı olarak ta zamanla değişim göstermektedir (Karatay, 2018:349).Yörede Halılar köşe göbek, mihraplı ve raporludur. Yörede raporlu halılara “döner çiçek” tabirinin kullanıldığı ifade edilmektedir (S. Olgunöz ve A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Tespit edilen halılarda büyük oranda bitkisel üslubun egemen olduğu bezemelere yer verilmiştir. Geometrik bezemeler de görülmüştür. İran (Sine) düğümünün uygulandığı dokumaları çevreleyen en dış etlik bölümü ise Gördes “kapalı düğüm” tekniği ile uygulanmıştır (A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Halıların zeminini oluşturan şema ise içten dışa doğru ince bordür (kenar suyu), bir kalın ve sonra yine bir ince kenar suyu çevrelemekte ve yöredeki halılarda farklı boyutlarda birçok kenar suyu motifi bulunmaktadır. Bordürlerde, zeminde, bitkisel ve geometrik motifler gözlenmekte olup Uşak halıları ile de benzerlik göstermektedir.

Görsel 1: Apçağa Köyü halı dokuma kursu (Özkara, 2021)

4. Erzincan Kemaliye İlçesi Apçağa Köyü Halıları Özellikleri

Erzincan İli Kemaliye ilçesi Apçağa Köyü'nde yapılan alan araştırması sonucu 12 halı tespit edilmiş olup, bu halılardan birbirinin benzeri olan 3 halı, inceleme dışında bırakılmış, karakteristik özellikleri olan 9 adet halı inceleme kapsamına alınmıştır. Örneklerde; boyutları, kalitesi, düğüm tekniği, kullanılan malzemeler (çözgü, atkı, hav ipleri), renkler ve motif-kompozisyon özellikleri, kullanım alanları incelenmiştir.

Örnek 1

Görsel 2: Apçağa köyü Muammer Coşkun evi (Özkara, 2021)
Kerpeten Modeli ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 2a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 2a: Zemin deseni milimetrik
Kareli çizimi

Görsel 2b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 2b: Geniş bordür milimetrik
Kareli çizimi

Görsel 2c: Bordür ayrıntısı

Görsel 2c: Milimetrik kareli bordür çizimi

Görsel 2d: Bordür ayrıntısı

Görsel 2d: Milimetrik kareli bordür çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Muammer Coşkun evi

Boyutları: 200x300cm

Kalitesi: 47x47

Kompozisyon özelliği: Halı, raporlu kompozisyonlu halılar grubu içinde yer almaktadır. Halıda krem zemin üzerine bitkisel motiflerin tekrarı ile zemin bezemesi oluşturulmuş ve rapor düzenleme egemendir.

Tarihi: Yaklaşık 1950 (M. Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Atkı ve çözgüsü pamuk, ilmesi ise yün iptir.

Düğüm tekniği: Dış etlik bölümünde Türk düğümü, zemin bölümünde İran (Sine) düğüm tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 6-7 mm

Kullanılan motifler: Dokumanın krem zemininde rumi, hatai, penç, goncagül ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Zemindeki rapor bezemelerinin kesişim yerlerinde ise kullanılan bitkisel motiflere göre farklı motifler kullanılarak bir hareketlilik kazandırılmıştır. Halının geniş kırmızı renkli zemininde ise rumi ve bitkisel motifli bezemeler penç, karanfil, ve goncagül motifleri kullanılmıştır. Dokuyucu dokuduğu halıya “kerpeten modeli” ismi verildiğini ifade etmiştir (M. Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Zemini iç kısımdan çerçeveleyen ince suyoluna ise dokuyucu tarafından ve yöre halkı tarafından “kedibastı” motifi diye isimlendirilmiştir.

Kullanılan renkler: Dokumanın motiflerinde kullanılan mavi, lacivert, pembe, yeşil, krem, bordo ve kırmızı renkleri halıda güzel bir uyum sağlanmıştır.

Kullanım alanı: Yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 2

Görsel 3: Apçağa köyü Süreyya Coşkun evi (Özkara, 2021) Seccade ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 3a: Bordür ayrıntısı

Görsel 3a: Milimetrik kareli bordür çizimi

Görsel 3b: Bordür ayrıntısı

Görsel 3b: Milimetrik kareli bordür çizimi

Görsel 3c: Zemin deseni ayrıntısı

Görsel 3c: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi Görsel 3d: Zemin deseni
Kandil ayrıntısı Görsel 3d: Zemin deseni
milimetrik kareli kandil çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Süreyya Coşkun evi

Boyutları: 74x120cm

Kalitesi: 46x44

Kompozisyon özelliği: İncelemeye alınan örnek 2'deki seccade dokuma ise mihraplı halılar grubu içinde yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 1970 (S.Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkısı ve çözgüsü pamuk olup ilmesi yün iptir. Seccadenin atkısı mavi renkte olup İran (Sine) düğüm tekniği ile dokunmuştur.

Düğüm tekniği: Dış etlik bölümünde Türk düğümü, zemin bölümünde İran (Sine) düğüm tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Lacivert zeminli seccadeden bordo mihrabı ayıran pembe renkli rumiler dikkat çekmektedir. Lacivert zeminde ise aşağıya doğru sarkan kandil seccadeye güzel bir görünüm sağlamıştır. Krem zeminli bordürde ise bitkisel motiflerle hatai, penç ve yapraktan bezeme oluşturulmuştur. Sedef bordürün etrafını ise ince suyolu ile çerçevelenmiştir. Dokuyucu seccadenin en dış çevresini çerçeveleyen lacivert kısmın ise Türk düğümünün kullanıldığı düğüm tekniğine yöre halkı ve kendisinin "kapalı düğüm" ile yapıldığını ifade etmiştir (S. Coşkun, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021). Yine yörede dokumanın en dış çevresindeki etlik kısmına da "ezek" ismi verilmektedir (A. Malkoç, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021).

Kullanılan renkler: Dokuma da zemin rengi lacivert, bordo ve pembe rengidir. Motiflerde ise yeşil, mavi, krem, pembe ve sarı rengidir.

Kullanım alanı: Seccade olarak kullanılmaktadır.

Örnek 3

Görsel 4: Apçağa köyü Sübiye Akan evi (Özkara, 2021)
Hüseyin Efendi Modeli ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 4a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 4a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 4b: Bordür ayrıntısı

Görsel 4b: Milimetrik kareli bordür çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Sübiye Akan evi

Boyutları: 80x240cm

Kalitesi: 42x44

Kompozisyon özelliği: Raporlu halılar grubunda yer alan bir dokumadır.

Tarihi: Yaklaşık 1980 (A.Akn, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkı ve çözgüsü pamuk olup ilmesinde yün ip kullanılmıştır.

Düğüm tekniği: Tespit edilen halı İran (Sine) düğüm tekniği ile dokunmuş ve halıyı dıştan çevreleyen etlik kısmında Türk düğümü tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Dokumanın zemini yöre de Hüseyin Efendi modeli denilen motifle halının zemini tamamen rapor halinde düzenlenmiş ve halıya yörede Hüseyin Efendi modeli adı verilmiştir. Halının zemin rengi sentetik boya ile boyanmış leylak rengindedir. Beyaz zeminli bordürde ise tek dal üzerine yerleştirilmiş yaprak motiflerine ve çiçek yer verilmiştir.

Kullanılan renkler: Dokumada genellikle kırmızı, yeşil, pembe ve kahverengi renkleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Kullanım alanı: Yolluk olarak kullanılmak amaçlı dokunmuştur.

Örnek 4

Görsel 5: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi (Özkara, 2021)
Döner Çiçek Modeli ve Yüzey Şeması

Görsel 5a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 5a Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 5b: Bordür ayrıntısı

Görsel 5b: Bordür milimetrik kareli çizimi

Görsel 5c: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 5c: Geniş kareli bordür
Milimetrik çizimi**Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:**

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi

Boyutları: 200x250 cm

Kalitesi: 46x48

Kompozisyon özelliği: Raporlu halılar grubunda yer alan halı krem zemin üzerine ince çiçek tarzı bezeme kompozisyonu ile dikkat çekmektedir.

Tarihi: Yaklaşık 1980 (F.Akfırat, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkısı ve çözgüsü pamuk, ilmesi yündür.

Düğüm tekniği: İran sine düğümü ile dokunmuş olup dokumanın en dış çerçevesi Türk düğümü ile dokunmuştur.

Hav yüksekliği: 6-7 mm

Kullanılan motifler: Halıda bitkisel motiflerin bulunduğu zeminde, pençler, hatailer, kıvrımlı yapraklar, karanfil, gonca güller ve farklı tarzda motifler uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir. Yine beyaz zeminli geniş sedef bordür bitkisel motiflerin kompozisyonundan meydana getirilmiştir.

Kullanılan renkler: Tespit edilen dokumanın motiflerinde lacivert kırmızı, kahverengi, yeşil ve mavi renkleri kullanılmıştır.

Kullanım alanı: Duvar halısı ve yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 5

Görsel 6: Apçağa köyü Emine Karamürsel evi (Özkara, 2021)

Köşe Göbek Modeli ve Yüzey şeması Çizimi

Görsel 6a: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 6a: Milimetrik kareli geniş bordür çizimi

Görsel 6b: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 6b: Zemin deseni Milimetrik kareli çizimi

Görsel 6c: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 6c: Zemin deseni milimetrik Kareli çizim

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Emine Karamürsel evi

Boyutları: 160x250cm

Kalitesi: 44x44

Kompozisyon özelliği: Dokuma, köşe göbek kompozisyonlu olan halılar grubu içinde yer alıp, halı krem zeminli bir geniş ve mavi zeminli iki dar bordürden oluşmaktadır. Orta göbeği ise yine rumi kompozisyonun içinde bitkisel motiflerle bir kompozisyon oluşturulmuştur.

Tarihi: 1975 (E.Krmürsel, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Dokumanın atkısı ve çözgüsü pamuk olup ilmesi yündür.

Düğüm tekniği: Halı da atkı ipi mavi renkli ve İran sine düğümü tekniği ile dokunmuştur.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Dokumanın tamamında bitkisel motifler hâkimdir. Krem zeminli geniş bordürde rumi, hatai ve penç motiflerinden bitkisel bezeme oluşturulmuştur. Halının zemin köşeleri bordo renkli olup rumi motifleri ile bezenmiş kompozisyon görülmektedir.

Kullanılan renkler: Zemin renkleri krem, lacivert, bordo, mavi ve siyahtır. Motiflerde ise yeşil, mavi, kahverengi, pembe, bordo ve sarı rengidir.

Kullanım alanı: Yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 6

Görsel 7: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi (Özkara, 2021) ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 7a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 7a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 7b: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 7b: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 7c: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 7c: Geniş bordür milimetrik
Kareli çizimi

Görsel 7d: Bordür ayrıntısı

Görsel 7d: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Fatma Akfırat evi

Boyutları: 140x240cm

Kalitesi: 45x47

Kompozisyon özelliği: Halı köşe göbek halılar grubunda yer almaktadır. Halının orta kısmında sekiz kollu yıldız şekline benzetilmiş rumi motiflerinden meydana getirilmiş bir kompozisyon yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 40 yıllık (F. Akfırat, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Atkı ve çözgüsü pamuk, ilmesi ise yün iptir.

Düğüm tekniği: Dış etlik bölümünde Türk düğümü, zemin bölümünde İran (Sine) düğüm tekniği kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Halıda göbek kısmıyla aynı olmayan yine Rumilerden oluşturulmuş bordo zeminli köşe kısımları görülmektedir. Bordo zeminli köşelerin içine bitkisel motifler yerleştirilmiştir. Halının krem renkli geniş bordüründe yine ince işlenmiş bitkisel motifler görülmektedir. Geniş bordürü iç ve dışında da çevreleyen ince bordürlerde ise su yolu şeklinde bitkisel bezemeler görülmektedir.

Kullanılan renkler: Dokuma da göbek ve köşe kısımlarını ayıran orta zemin krem renklidir. Krem renkli zeminde de yine ince işlenmiş bitkisel bezemelere yer verilmiştir.

Kullanım alanı: Duvar halısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 7

Görsel 8: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi (Özkara, 2021)
Raporlu Halı ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 8a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 8a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 8b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 8b: Geniş bordür
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 8c: Bordür ayrıntısı

Görsel 8c: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi

Boyutları: 100x400cm

Kalitesi: 43x44

Kompozisyon özelliği: Halı raporlu halılar grubu içindedir. Dokumanın zemini baklava şeklinde düzenlenmiş dörtgenlerle rapor kompozisyon oluşturulmuştur.

Tarihi: Yaklaşık 40 yıllık (H. Aydınlık, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Halının atkısı ve çözgüsünde pamuk ip, ilmesinde ise yün kullanılmıştır.

Düğüm tekniği: İran sine düğümü tekniği ile dokunmuş olup dış etlik bölümünde ise Türk düğümü kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Zeminde oluşturulmuş dörtgenler içine ise farklı renklerde aynı bitkisel motifler işlenmiştir. Krem zeminli geniş bordürde ise tek dal üzerine yerleştirilmiş baklava ve yaprak motifleri görülmektedir. Sedef bordürü iç dış taraftan çevreleyen suyolu şeklindeki bordür ise birbirinin aynısıdır.

Kullanılan renkler: Dokumadaki baklavalara zemin rengi pembe lacivert ve krem renklidir.

Kullanım alanı: Sedir halısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 8

238

Görsel 9: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi (Özkara, 2021) Raporlu Halı ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 9a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 9a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 9b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 9b: Geniş bordür milimetrik kareli çizimi

Görsel 9c: Bordür ayrıntısı

Görsel 9c: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü Hâkime Aydınlık evi

Boyutları: 180x260 cm

Kalitesi: 42x44

Kompozisyon özelliği: Tespit edilen dokuma raporlu halılar grubu içinde yer almaktadır. Dokumanın zemini pembe renkli, diyagonal şeklinde yerleştirilmiş motifler yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 45 yıllık (H. Aydınlık, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Atkı ve çözgüsü pamuk olan halının ilmesi ise yündür.

Düğüm tekniği: Atkı ve çözgüsü pamuk olan halının ilmesi ise yündür. Atkı ipi mavi renkli olup dokuma; İran (Sine) düğüm tekniği ile dokunmuştur.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Motifler tek dal üzerinde dikdörtgen şeklini oluşturacak şekil de yerleştirilmiş olup dokumanın krem zeminli geniş bordüründe ise bitkisel çiçek motifleri tek dal üzerine yerleştirilmiş motifler oluşturmaktadır.

Kullanılan renkler: Halıda pembe, yeşil, beyaz, mavi ve siyah renkler kullanılmıştır.

Kullanım alanı: Yer yaygısı olarak kullanılmaktadır.

Örnek 9

Görsel 10: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi (Özkara, 2021) Raporlu Halı ve Yüzey Şeması Çizimi

Görsel 10a: Zemin deseni ayrıntı

Görsel 10a: Zemin deseni
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 10b: Geniş bordür ayrıntısı

Görsel 10b: Geniş bordür
Milimetrik kareli çizimi

Görsel 10c: Bordür ayrıntısı

Görsel 10c: Bordür milimetrik kareli çizimi

Kompozisyon ve Bezemenin tanımı:

Bulunduğu yer: Apçağa köyü, Hâkime Aydınlık evi

Boyutları: 200x100 cm

Kalitesi: 42x44

Kompozisyon özelliği: Raporlu halılar grubunda yer almaktadır.

Tarihi: Yaklaşık 40 yıllık (H. Aydınlık, kişisel görüşme, 20 Nisan, 2021)

Kullanılan malzemeler: Çözü ve atkısı pamuk, ilmesinde ise yün kullanılmıştır

Düğüm tekniği: İran (Sine) düğüm tekniğinin kullanılmıştır. Dış etlik bölümünde Türk düğümü kullanılmıştır.

Hav yüksekliği: 7-8 mm

Kullanılan motifler: Halının zemini krem renktedir ve krem üzerine diyagonal yerleştirilmiş motiflerle bezenmiştir. Halının zemini krem renktedir ve krem üzerine diyagonal yerleştirilmiş motiflerle bezenmiştir. Geniş lacivert zeminli bordür de bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Kullanılan renkler: Halıda motiflerde kullanılan renkler pembe, mavi, siyah yeşil, turuncu, kahverengi ve beyaz renkleridir.

Kullanım alanı: Tezgâh üzerinde dokuması bitmiş halının arta kalan çözgüsü üzerine dokunmuş ve çözgü değerlendirilmiştir. Dokuma paspas ya da yolluk olarak kullanılmaktadır.

SONUÇ

1900'lü yılların başında el halısı dokumaların yapıldığı merkezlerden birisi de Erzincan'a bağlı Kemaliye ilçesi ve ilçeye yaklaşık 5,5 km uzaklıkta olan Apçağa köyüdür. Kültürel mirasın yaşatılması, korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ancak sürdürülebilir olması ile mümkündür (Koyuncu Okca ve Öz, 2019: 282). Alan araştırmasında tespit edilen halılar genellikle 40 – 50 yıllık ve iyi korunduğu için günümüze dek yıpranmadan gelmiştir. Yörede dokunan halılarda, el eğirmesi yün ipler kullanılmış ve çok az da olsa bitkisel boya kullanılmıştır. Daha sonraki zamanlarda malzemeler, başka şehirlerden temin edilmiştir.

Apçağa köyünde tespit edilen el halıları kullanım yerlerine göre, yer yaygısı, duvar halısı, seccade, sedir halısı ve yolluk olarak sınıflandırılmıştır. Desenlerine göre incelendiğinde ise, köşe göbek, mihraplı ve raporlu halılardır. Kompozisyonlarında genellikle bitkisel motifler kullanılmıştır. Kendine özgü kompozisyonlarının yanında Uşak, Sivas ve Hereke halılarından da etkilenilmiştir. Apçağa köyünde tespit edilen el halılarında ağırlıklı olarak, stilize çiçek ve yaprak motifleri, hatai, penç, rumi, karanfil, lale, gonca gül, çınar yaprağı, su yolu, Hüseyin Efendi modeli, kerpeten modeli ve

kedibastı motiflerinin kullanıldığı görülmüştür. Renklerinde ise genellikle bordo, kırmızı, pembe, lacivert, mavi, türkuaz, pembe, sarı, hardal sarısı, beyaz, kahverengi, yeşil ve tonları kullanılmıştır. İncelenen el halılarının zemin renklerinde genellikle kırmızı, lacivert, bordo ve beyaz renkler kullanılmıştır.

Günümüzde Apçağa köyünde halıcılık kursları devam etmekte ve şirketlere ücret karşılığı el halıları yapılmaktadır. Dokunan halılar şirketlerin özel desen ve kompozisyonları doğrultusunda büyük ve küçük boyutlu olarak dokunmaktadır.

Yapılan araştırma bölge tanıtımına katkı sağlayabileceği düşünülmekte ve aynı zamanda koruma altına alınarak müze gibi yerlerde sergilenerek bölge turizminde de etkili olacaktır. Kaybolmaya yüz tutmuş kültürel mirasımız olan el dokuma halıların yaşatılabilmesi ve sürdürülebilmesi için bu eserlerin tanıtım ve pazarlaması önem arz etmektedir. Diğer taraftan da Kültür ve Turizm Bakanlığı da geleneksel el sanatları eserlerinin tanıtım ve yaşatılmasıyla ilgili olarak gerekli önlemleri alarak tanıtımlar yapabilir.

KAYNAKÇA

- Atabeyli, Ç. E. (2014). *Çevresel Etmen-Kullanıcı Gereksinimleri Bağlamında (Kemaliye) Apçağa Köyü Konutlarının Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Deniz, B. (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygılar*. Ankara: Başbakanlık Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Elver, H. ve Soysaldı, A. (2021). Kars İli Arpaçay İlçesi Koç Köyü Halı Yastıklar. *Arış Dergisi*, C/S (18): 73-97.
- Kemaliye Kaymakamlığı. (1996). *Her Yönüyle Kemaliye (Eğin)*. İstanbul: Milsan Basın.
- Kemaliye Apçağa Köyü Güzelleştirme ve Kalkındırma Derneği. (2014). *Apçağa Köyü*. İstanbul: Bizim Yayınevi.
- Kılıç K. S. (2018). Halı Dokumalarında Tasarım. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, C/S 6(22): 321-354.
- Koyuncu, O. A. ve Öz, N. D. (2019). Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kültürel Miras: Karapınar Tülü Dokumaları-A Cultural Heritage Facing Extinction: Karapınar Tülü Weavings, *Sanat ve Tasarım*, C/S (24): 281-299.
- Öz, N. D. ve Aksoy, E. (2018). Zeyve Aşiret Dokumalarına Bir Örnek: Baskıl Hacı Hasan Baba Türbesi'ndeki Halı Seccade ve Yolluklar An Example For Zeyve Tribe Weavings: Carpet Prayer Rug And Runners In Baskıl Hacı Hasan Baba Tomb, *JASSS International Journal of Social Science*, C/S (69): 193-211.
- Öz, N. D. ve Koyuncu, O. A. (2018). Yukarıköy (Çanakale-Ayvacak) Geleneksel Yörük Dokumaları, *Asia Minor Studies*, 6 (AGP Sempozyum Özel Sayısı 1). 219-233.
- Öztürk, N. (2010). *Kemaliye (Eğin) Halıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yıldırım, E. ve Gürcüm, B. H. (2020). Adıyaman İlinde Kullanılan Halı Yastıkların Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri. *İdil*, C/S (75): 1746-1760.